

ОХОРОНА СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ТА СВОБОД У ДОГОВОРІ ДАРУВАННЯ

Постановка проблеми. Виникнення та розвиток будь-яких суспільних відносин у державі характеризується поняттям та розумінням їх суті, а також ставленням до них учасників. Безумовно, це безпосередньо стосується відносин, які виникають із приводу охорони суб'єктивних прав та свобод у договорі дарування.

Забезпечення стабільності у правовідносинах, які виникають із приводу охорони суб'єктивних прав та свобод у договорі дарування, є обов'язком держави. Тому охорона суб'єктивних прав та свобод у договорі дарування проводиться за допомогою норм права. До них належать загальні норми, що регулюють способи захисту цивільних прав та інтересів, та спеціальні, що регулюють безпосередньо відносини, пов'язані з даруванням [1, с. 251–268].

Огляд останніх досліджень і публікацій. Питаннями захисту прав сторін у договорі дарування в різний час займалися М.І. Брагінський, А.В. Дзера, І.В. Єлісеєв, А.В. Коновалов, М.В. Кротов, А.Л. Маковський, Н.С. Кузнєцова, В.В. Луць, Д.І. Мейер, П.Л. Рихлецький, А.П. Сергєєв, М.Н. Сибільов, С.Н. Солових, Г.Ф. Шершеневич та інші вчені.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є дослідження цивільно-правових норм, що регулюють відносини, пов'язані з охороною прав та свобод сторін у договорі дарування, і подальше визначення проблемних питань.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, сторонами у договорі дарування можуть виступати всі суб'єкти цивільного права: громадяни (в тому числі громадяни України,

іноземні громадяни, особи без громадянства), юридичні особи та держава загалом. Тому особливістю договору дарування щодо його суб'єктного складу є той факт, що по деяких суб'єктах цивільного права законодавство містить обмеження на участь у відносинах, пов'язаних із даруванням (ст. 720 ЦК) [1].

З вищевказаного випливає, що охорона прав та свобод сторін у договорі дарування реалізується через їхні права та обов'язки.

Головним обов'язком дарувальника є передача дару. Якщо предметом договору є річ, то її передача обдаровуваному може здійснюватися за допомогою вручення, символічної передачі (наприклад, вручення ключів або правовстановлюючих документів [2, с. 3]). На думку А.М. Ісаєва, зазначений обов'язок покликаний забезпечити й відповідне право обдаровуваного. Так, закон передбачає право обдаровуваного на витребування дарунка або його вартості у дарувальника, коли за договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому настав термін або відкладальна обставина, з настанням якої пов'язаний обов'язок дарувальника передати дарунок (ч. 2 ст. 723 ЦК України). Зазначена норма спрямована на захист прав обдаровуваного, що виникають із консенсуального договору дарування і наявні до моменту передачі дару [2].

А.М. Ісаєв зазначає, що порушення обов'язку дарувальника щодо передачі дару є простроченням боржника, у зв'язку з чим обдарований може зазнати збитків. Проте не зовсім зрозуміло, чи зобов'язаний дарувальник відшкодовувати такі збитки поряд із передачею самого дару або його вартості. Зазна-

чена ч. 2 ст. 723 ЦК України свідчить про обмеження відповідальності дарувальника за прострочення виконання зобов'язання і за неможливість виконання зобов'язання, яка випадково наступила після прострочення. Як зазначалося, у разі настання терміну виконання зобов'язання обдарований може вимагати від дарувальника або передачі дару, або відшкодування його вартості. Тобто відсутня правомочність обдарованого на відшкодування збитків, завданих простроченням дарувальника. Певною мірою такий підхід законодавця виправданий відсутністю витрат на придбання дару з боку обдарованого, а також тим, що зазвичай збитки, що виникають через прострочення дарувальника, полягають у витратах обдарованого, спрямованих на утримання дару. Наприклад, коли обдарований, очікуючи отримати в дар житловий будинок, заковує нові меблі для його облаштування та будівельні матеріали для ремонту. У такому разі право обдарованого вимагати передачі будинку або відшкодування його вартості дасть змогу захистити його майнові інтереси. Таким чином, аналіз ч. 2 ст. 723 ЦК України свідчить про відсутність цивільно-правової відповідальності дарувальника за порушення обов'язку щодо передачі речі. На дарувальника, який допустив таке порушення, може бути покладено лише обов'язок виконати зобов'язання в натурі, а якщо це стало неможливим, відшкодувати вартість подарунка. Обидва наслідки не є заходами цивільно-правової відповідальності, адже не відповідають такій її ознаці, як додатковість обтяження [2].

Справедливо буде стверджувати, що, укладаючи договір дарування, дарувальник зобов'язаний розраховувати на ті витрати, які йому належить зробити у зв'язку з виконанням своїх обов'язків. Саме тому закон не передбачає відшкодування дарувальнику витрат, пов'язаних із доставкою дару обдарованому, витрат, пов'язаних із переоформленням прав на дар, якщо це було потрібно для подальшої передачі права власності тощо.

Адже відшкодування зазначених витрат не можна вважати оплатою за надане як дар майно. Але у разі відмови обдарованого від договору дарування (відмови, яка може бути нічим не обґрунтована) дарувальник може опинитися у вкрай не вигідному становищі. Він, зменшуючи власну майнову масу, збагачує обдарованого і при цьому несе витрати, від яких міг би утриматися, знаючи про відмову обдарованого [2].

Таким чином, для захисту прав дарувальника та з метою забезпечення дотримання договірної дисципліни вбачається за доцільне встановлення обов'язку обдарованого відшкодувати реальну майнову шкоду дарувальнику, заподіяну відмовою прийняти дар за договором дарування з обов'язком передати дарунок у майбутньому [2].

Якщо дарувальник особисто не може здійснити дарування (хворий, перебуває у відрядженні і т.п.), він може видати своєму представнику довіреність на вчинення такого дарування. Однак у цій довіреності обов'язково мають бути названі конкретний обдарований і сам предмет дарування. В іншому разі довіреність визнається нікчемною [3, с. 45].

Договір дарування – це один із небагатьох договорів, в якому визначальну роль грають не майнові інтереси, а моральні мотиви, якими на момент укладення договору керується дарувальник.

Так, обдарований має необмежену змогу односторонньо відмовитися від договору до передання йому дарунка. Це стосується випадків, коли між укладанням договору та передачею речі є термін «до передачі дару», тобто обіцянка дарувальника звільнити обдарованого від майнового обов'язку або подарувати йому право, оскільки прийняття дару може бути пов'язано з необхідністю здійснити певні дії з передачі права. До їх закінчення дарунок не вважається прийнятим і обдарований зберігає право на розірвання договору. Закон не передбачає змогу частково відмовитися від дару, оскільки тоді необхідно

змінити умови договору, а для цього потрібна згода дарувальника, тобто угода сторін. Відмова від прийняття дарунка має бути здійснена в тій самій формі.

Якщо відмова від прийняття дарунка заподіє дарувальнику збитки, наприклад коли він поніс витрати на оформлення передачі речі, зберігання, транспортування, він має право вимагати від обдаровуваного відшкодування реального збитку. Ця норма регулює відносини, що виникають після передачі дару, тому поширюється і на реальні договори дарування, і на консенсуальні. Аналіз ч. 2 ст. 721 ГК України дає підстави стверджувати, що дарувальник після передачі дару обдаровуваному несе відповідальність тільки за шкоду, заподіяну майну, здоров'ю або смерть, якщо такі наслідки настали через недоліки або особливі властивості речі і у зв'язку з володінням або користуванням нею. Умовою відповідальності є те, що дарувальник знав про недоліки і особливі властивості речі, але не попередив обдаровуваного. Можна стверджувати, що наведена норма не враховує питання відповідальності дарувальника за фактичні недоліки речі як такі, а також недоліки в праві на відчужуваний дар.

Дарувальник має право відмовитися від виконання договору, що містить обіцянку передати обдаровуваному річ або право або звільнити обдаровуваного від майнового обов'язку, якщо після укладення договору майновий чи сімейний стан або стан здоров'я дарувальника змінилися настільки, що виконання договору в нових умовах істотно знизить рівень його життя.

Відмова дарувальника від виконання зобов'язання може бути зумовлений іншими причинами: загибеллю речі, вилученням її з обігу, заборорою здійснювати обіцяні дії. Ці обставини припиняють зобов'язання через неможливість виконання і підпадають під правила.

У ЦК передбачені також особливі випадки розірвання дарування. Так, відповідно до норм ст. 721 ЦК дарувальник має право ска-

сувати дарування, якщо обдаровуваний вчинив замах на його життя, кого-небудь із членів його сім'ї чи близьких родичів або умисно завдав дарувальнику тілесні ушкодження. У такому разі вимагати в суді скасування дарування належить спадкоємцям дарувальника або ж самому дарувальнику.

Крім того, дарувальник має право вимагати в судовому порядку скасування дарування, якщо поведження обдаровуваного з подарованою річчю, що становить для дарувальника велику немайнову цінність, створює загрозу її безповоротної втрати. Однак дарувальник має довести, що обдарованому відомо, яку цінність становить для дарувальника предмет договору. У такому разі обдаровуваний позбавлений права вимагати відшкодування збитків. Договором може бути зумовлено право дарувальника скасувати дарування у разі, якщо він переживе обдаровуваного.

Правила про відмову від виконання договору дарування не застосовуються до звичайних подарунків невеликої вартості.

З огляду на безоплатність договору дарування треба дійти висновку, що до дарувальника немає підстав висувати вимоги щодо якості подарованого майна. Однак шкоду, заподіяну життю, здоров'ю або майну обдаровуваного через недоліки подарованої речі, відшкодовує дарувальник, якщо доведено, що ці недоліки виникли до передачі речі обдаровуваному, не належать до числа явних і дарувальник не попередив обдаровуваного, хоча і знав про них. За наслідки явних недоліків має відповідати обдаровуваний, який був зобов'язаний їх виявити. Ці правила не охоплюють випадки, коли шкода була завдана третім особам. Наприклад, був подарований несправний мотор, у разі його експлуатації буде завдано шкоди третім особам [1; 2].

Дар, якщо він переданий, входить у майно обдаровуваного, надходить після його смерті в спадкову масу і переходить до спадкоємців обдаровуваного. Обіцянка, дана обдарованому, але не виконана, не дає його спадкоємцям права вимагати її виконання, якщо це не

передбачено договором дарування. Зобов'язання дарувальника після його смерті переходять до спадкоємців відповідно до загальних правил правонаступництва, встановлених цивільним законодавством.

Дарування завжди є договором, тобто двосторонньою угодою, що заснована на взаємній угоді. Її суть полягає в згоді обдаровуваного прийняти запропоноване йому майнове право. Цією ознакою дарування відрізняється від прощення боргу, яке належить до односторонніх правочинів [1].

Чинний закон не допускає дарування на випадок смерті. Розпорядження майном на випадок смерті оформляється заповітом, від якого дарування відрізняється тим, що майно передається за життя дарувальника. Крім того, режим заповіту має особливості, він може бути скасований або замінений у будь-який час, а дарування, як правило, безповоротне. Дарування заборонено також у відносинах між комерційними організаціями.

При укладанні договору важливим є той факт, що дарувальник і обдаровуваний мають бути дієздатними. За недієздатних осіб угоди укладають їх представники. Винятком є ситуація, коли малолітні (тобто діти від 6 до 14 років) можуть виступати як обдаровані, оскільки вони мають право самостійно укласти угоди, спрямовані на безоплатне отримання вигоди і не потребують нотаріального посвідчення або державної реєстрації. Однак у деяких випадках батьки (інші законні представники) мають право заборонити дитині користуватися даром,

наприклад якщо предмет дарування становить для нього небезпеку. Неповнолітні громадяни від 14 до 18 років вправі самостійно здійснювати договір дарування і виступати як дарувальники в межах заробітку, стипендії та інших одержуваних ними доходів, але вони не можуть розпоряджатися речами, що належать їм на праві власності. Для таких угод вони мають отримати письмову згоду законних представників [4, с. 5].

Однак встановлена законом змога робити «звичайні» подарунки від імені підопічних неповнолітніх і недієздатних осіб викликає заперечення, оскільки не узгоджується, а саме: коли доходи підопічного, в тому числі отримані від управління його майном, витрачаються опікуном чи піклувальником виключно в інтересах підопічного, і їм заборонено розпоряджатися цими доходами без попереднього дозволу органів опіки і піклування. Винятком становлять витрати, необхідні для утримання підопічного, однак до них не можна зарахувати подарунки іншим особам. Звичайно, якщо подарунок робиться коштом батьків (інших законних представників), це заперечення відпадає [1; 2].

Висновки. Отже, можемо зробити висновок, що норми Цивільного кодексу України належним чином здійснюють охорону прав та свобод дарувальника та обдарованого. В подальшому необхідно аналізувати норми законодавства з метою вдосконалення охорони прав та свобод сторін у договорі дарування.

Анотація

У статті висвітлено основні питання правового регулювання суб'єктивних прав та свобод у договорі дарування. Проаналізовані механізми захисту прав та свобод дарувальника та обдарованого, висвітлено його недоліки. Досліджено цивільно-правові норми, що регулюють відносини, пов'язані з охороною прав та свобод сторін у договорі дарування, і подальше визначення проблемних питань.

Ключові слова: договір дарування, охорона прав та свобод дарувальника, охорона прав та свобод обдарованого, механізм захисту.

Анотація

В статті освітлені основні питання правового регулювання суб'єктивних прав і свобод в договорі дарення. Проаналізовані механізми захисту прав і свобод дарителя і одаряемого, освітлені його недоліки. Досліджені громадянсько-правові норми, регулюючі відносини, пов'язані з охороною прав і свобод сторін в договорі дарення, і подальше визначення проблемних питань.

Ключові слова: договір дарення, охороною прав і свобод дарителя, охороною прав і свобод одаряемого, механізм захисту.

Bilous T.Y. Protection of subjective rights and freedoms in the gift of the contract

Summary

The article covers the main issues of legal regulation of subjective rights and freedoms in the gift contract. The mechanisms of protecting the rights and freedoms of the donor and gifted and their shortcomings are analyzed. The civil law rules regulating the relations connected with the protection of the rights and freedoms of the parties in the gift agreement and the further definition of problematic issues have been researched.

Key words: donation contract, protection of donor rights and freedoms, protection of gifted rights and freedoms, protection mechanism.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України : кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356
2. Ісаєв А.М. Особливості захисту прав сторін у договорі дарування. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-zaschity-prav-storon-v-dogovore-dareniya-1>.
3. Сімолін А.А. Вплив моменту безоплатності в цивільному праві. Казань : Тип. Імперат. ун-ту, 2016. 365 с.
4. Венедиктова І.В. Співвідношення суб'єктивного права и законного інтересу в цивільному праві. *Право и безпека*. 2015. № 43. С. 110–113.